

Boekbesprekingen

Adjiedj Bakas en Minne Buwalda, *De toekomst van God, Europese relitrends*. Met een voorwoord van Ruud Lubbers, Schiedam: Scriptum. ISBN 90-5594-501-3. € 22.50.

Dit boek is niet zoals zovele die hier besproken worden, geschreven door vakgenoten voor vakgenoten. Het is geschreven door zogenaamde trendwatchers voor een algemeen publiek en dan vooral voor mensen die zich op de toekomst willen oriënteren om daar geld mee te verdienen. Want dat doen trendwatchers. Op grond van een intelligente analyse van de logica van de samenleving, gesteund door wat gesprekken met deskundigen en wat bezoeken aan websites, geven zij een vrijblijvende prognose van welke maatschappelijke ontwikkelingen er in de toekomst toe zullen doen. Kennelijk doet religie er de komende jaren toe. Dat is het belangrijkste nieuws van dit boek.

De godsdienstwetenschap heeft twee grote beperkingen. Ten eerste lopen godsdienstwetenschappers per definitie achter de feiten aan en ten tweede specialiseren zij zich. Deze trendwatchers permitteren zich de luxe van deze beperkingen niet en ze lopen in een vlotte journalistieke stijl dan ook op de feiten vooruit. Dat gaat zo: een aantal feiten wordt beschreven op een toon die moet suggereren dat dit het helemaal gaat worden, met andere woorden, dat het een trend is. De beschrijving wordt aangevuld met vrolijke kleurenfoto's. Deze dienen niet om de tekst te verhelderen maar om een sfeer van geloofwaardigheid te scheppen. Wat de foto's voorstellen wordt nergens vermeld.

Ik geef een indruk van de inhoud en beperk me daarbij tot twee van de zeven zo genaamde megatrends: "individualisering van religie" en "naar een nieuwe orthodoxie". Onder het eerste kopje wordt beschreven hoe "het automatisme om klakkeloos de religie van je ouders over te nemen" is verdwenen en hoe mensen zelf een keuze maken en hoe bij het "reli-shoppen" allerlei religieuze componenten luchthartig worden gemixt. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat de keuzes weliswaar zeer uiteenlopen maar toch bijeen gehouden worden door de logica van het individualisme. Uitgangspunt en bestemming is steeds het eigen ik. We zien dit bijvoorbeeld bij het Cubaans-Afrikaanse Santeria-geloof dat ook in Europa zou zijn aangeslagen. Dit geloof heeft sterk individueel-therapeutische kanten. Dat geldt ook voor allerlei vormen van "U vraagt en wij draaien"-spiritualiteit". Voor *client cults* is er dan ook altijd een toekomst. Een voorbeeld hiervan is het in Europa succesvolle *Landmark*. Een andere psychologiserende trend is de "Boeddhaïsering van de Europese elites".

Deze individualisering vindt zijn tegenhanger in de nieuwe orthodoxie. Hieraan ligt ook een individualistische keuze ten grondslag: het kiezen voor het geloof van de voorouders. Dit laatste leidt tot groepsvorming en "De toekomst van Europa zal voor en groot deel afhangen van dit spanningsveld tussen individualisering en groepsvorming." Onder de trend naar een nieuwe orthodoxie worden zulke uiteenlopende zaken begrepen als de toenemende invloed van de Oost-Europese orthodoxie en de neergang van de Vrijzinnig-

heid in het protestantisme. Het succes van de evangelische bewegingen komt hier aan bod en ook het einde van de reli-humor. Het moslimfundamentalisme komt hier merkwaardig genoeg niet aan te orde. Dat is terechtgekomen in hoofdstukken over andere trends, zoals de politisering en de mediatisering (de heilige oorlog via het internet).

Al met al zien de auteurs zeven megatrends, onderverdeeld in een aantal subtrends. Behalve de reeds genoemde individualisering van religie, naar een nieuwe orthodoxie, politisering en mediatisering zijn er de commercialisering, naar religie als belevenis en naar nieuwe religieuze mengvormen. Uiteraard bestaat er tussen deze trends een grote overlap, zodat de onderschikking van verschijnselen vaak iets willekeurig heeft.

Over de precieze betekenis van het begrip ‘trend’ maken zij zich niet dik. Wordt hier geëxtrapoleerd of voorspeld? Op grond waarvan wordt een sub-trend begrepen onder een megatrend? Hoe verhouden de trends zich tot elkaar? Het blijft allemaal zeer schetsmatig en intuïtief. De beschreven fenomenen zijn niet nieuw, kennis erover bestond al, alleen worden ze hier tot een trend verheven. Dat voedt de neiging om wat er geboden wordt als “oppervlakkig” af te doen en het boek met zijn gewatteerde kافت te laten voor wat het is.

Dat zou om twee redenen onverstandig zijn. Ten eerste: een impressionistisch beeld heeft ook zijn waarde, ook al gaat de breedte ten koste van de diepgang. Dat geldt zeker voor wat hier geboden wordt. Het geeft een panorama waartoe specialisten niet in staat zijn, maar waar ze hun voordeel mee kunnen doen. Ten tweede: het geeft een methode die uit sociologisch oogpunt interessant is en navolging verdient: men redeneert niet vanuit een aantal gegeven, min of meer geïnstitutionaliseerde religies, zoals de kerken of de nieuwe religieuze bewegingen, maar vanuit culturele en maatschappelijke trends zoals het proces van individualisering of commercialisering, die dan vervolgens in verband worden gebracht met religie. Met andere woorden: dit boek moet niet beoordeeld worden met strenge wetenschappelijke maatstaven. Daarvoor is het te onsystematisch en te impressie-onistisch. Het moet gezien worden als een journalistieke schets van hoe religie ervoor staat en eruit zal zien in onze samenleving. Het is als zodanig een verfrissende publicatie. Het zal, als totaalbeeld, ook vele vakgenoten de ogen openen.

M.B. ter Borg

(Bijzonder hoogleraar voor niet-institutionele Religie en UHD Godsdienstsociologie aan de Universiteit van Leiden)

James A. Beckford en John Wallis (red.) *Theorising religion. Classical and contemporary perspectives*. Aldershot: Ashgate, 2006. ISBN 075464068X. £45,-

Inger Furseth en Pål Repstad *An introduction to the sociology of religion. Classical and contemporary perspectives*. Aldershot: Ashgate, 2006. ISBN 0745656535. £16,99.

Ashgate is op dit moment een van de meest interessante uitgeverijen voor publicaties op het gebied van de sociaal-wetenschappelijke studie van religie en godsdienst. Vorig jaar